

זוהר חי
עיתון חסידי תורת אמת

בית המאור

זיכרון הגאון ברחו של הרב מנחם פרידמן (נפ'')

ביכורים

ליקוטים לשבועות

מבית מדרש זוהר חי

"וְלֹהֲבִיא אֶת בְּכוֹרֵי אֲדָמָתָנוּ וּבְכוֹרֵי כָּל פְּרִי כֹל עֵץ שָׁנָה בְּשָׁנָה."

חג השבועות מסיים את המסע שהחל בספירת העומר ומציע רגע של התגלות ושל קבלה. עבור המקובלים, ימי הספירה אינם רק תהליך של התכוננות לחג – אלא מהלך של תיקון פנימי, של הבשלה. בכל יום, עוד מידה מתבהרת. וכשאנחנו מגיעים לשבועות – איננו רק זוכרים את מתן תורה, אלא פוגשים את האפשרות לחיבור חי ומחודש עם הרוח, עם הסוד, עם המקור הפנימי שמבקש להתגלות שוב ושוב.

בית המדרש זוהר חי נולד מתוך כמיהה לחיים של עומק והשראה ויצירת חיבור בין לימוד הזוהר ותורת הסוד היהודית ובין החיים, היצירה, והשפה עכשווית. חוברת זו – "ביכורים" – מאגדת את פירותיהם של חברי בית המדרש. היא כוללת מאמרים, שירים ותצלומים ונועדה ללוות את חג השבועות. מקווים שתאיר לכם החוברת ותשמש עבורכם לקט של השראה.

צוות זוהר חי

עריכה ועיצוב: גנית תדהר

4	עיניך בשדה / יעל בן-צבי מורד
5	להתחבר זו בזו באלו הנשיקות • נדב כהן
8	אורה שפירא
9	‘ויהי נועם ה’ אלוקינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו’ • רחל רוזנבאום-לדרמן
15	שרה שחף-ברי
16	מעין ביטון
17	התורה שמתגלה מתוך הטראומה • נתנאל אסולין
21	אילת שלו
22	רחל שיפמן
24	גם ציפור מצאה בית • טל בן דוב
25	מילים במקום שיבולים / עליזה משה

עיניך בשדה / יעל בן-צבי מורד

הִרְאִית

שָׂדֶה חֲטָה שֶׁיָּבֵשׁ וְנִקְצֵר

וְנוֹתְרָה בּוֹ שְׂבִלַת אַחַת צְהֻבָּה?

שְׂבִלַת רֵבֶת עֵינַיִם

עוֹמְדַת זְקוּפַת צָמָא.

הָלוֹא צְוִיתִי אֶת הַנְּעָרִים לְבִלְתִּי נִגְעֶדָּ.

להתחבר זו בזו באלו הנשיקות

לחדש את התורה, לקשט את הכלה

נדב כהן

אחת האגדות האהובות עליי ביותר היא אגדת חז"ל על משה רבינו המבקר בבית מדרשו של רבי עקיבא. זו אגדה חז"לית מלאה מודעות עצמית ואפילו דוק של אירוניה, המראה לנו כי חז"ל ידעו טוב מאוד מה הם עושים כשהם יוצאים לדרוש את התורה. לפי האגדה הזו (בבבלי מנחות כט, ב), משה רבינו נכנס בחזונו לבית מדרשו של רבי עקיבא ומוצא אותו ואת תלמידיו דורשים תלי תלים של הלכות ו"לא היה יודע מה הן אומרים!" נשים לב לדרמה: משה, שהתורה עתידה להינתן על ידו, אינו מבין את מה שרבי עקיבא ותלמידיו עומדים להוציא בעוד דורות רבים מתוך התורה שנתן הוא עצמו!

בהמשך הסיפור מתברר שדעתו של משה נחלשת עליו מפני שלא הבין את שאומרים ביניהם רבי עקיבא ותלמידיו, ודעתו שבה להתיישב רק כאשר רבי עקיבא אומר כי מקור הלכה מסוימת הוא – "הלכה למשה מסיני". אך מה משמעות הסיפור הזה? הלא משה רבנו לא הבין, לפי הסיפור, את ההלכה שמסר רבי עקיבא בשמו, ומדוע נחה דעתו כשרבי עקיבא ייחס אותה אליו?

נראה שחז"ל מנסים להצביע לנו בסיפור הפרדוקסלי הזה על אופיה של תורה שבעל-פה והיחס המעניין בינה לבין התורה שבכתב: האמנם חז"ל אינם אלא מחלצים עבורנו, דלי ההבנה, את מה שכבר היה כתוב בתורה שבכתב? נראה שלא, הרי לדבריהם אפילו משה עצמו לא הבין את שרבי עקיבא הוציא מתורתו. מצד שני אין ספק כי "מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש כבר נאמר לו למשה מסיני" (ויקרא רבה כב, א). הפרשנות ומדרש הכתובים, גם אם הם חדשים לגמרי, ראויים להיחשב בתור האמת הנצחית שכבר נאמרה למשה. מה משמעות הדברים?

הזוהר (שיר השירים קנח-קסו) עשוי לפתוח עבורנו צוהר להבנת העניין. על דרשת הפסוק משיר השירים "ישקני מנשיקות פיהו כי טובים דדיך מיין", שחז"ל (בבלי עבודה זרה לה, א) דרשו אודות חביבותם של "דברי סופרים", תורה שבעל פה, יותר מדברי התורה שבכתב, ממתיק רבי שמעון את הדברים הבאים:

תורה שבעל פה היתה אומרת אודות התורה שבכתב, שהיא הולכת אחרי הנשיקות של תורה שבכתב, אחרי המתיקות שלה, להתחבר זו בזו באלו הנשיקות. כאשר היא מתחברת ונכללת בתורה שבכתב בחדות, בחבור אחד, שנושקות זו בזו באהבה, אוהזת היא בה, ואומרת לה בחבה: כמה יקרה חביבותך מן היין שלך. גברה בי אהבתך, עד שהרזתה אותי יין של אהבה, שהתעצמה בך.

לעומת התחרות שעשויה להשתמע כביכול מדברי חז"ל בין "דברי סופרים" (תורה שבעל-פה) ל"יינה של תורה" (תורה שבכתב), בוחר הזוהר לתאר את תורה שבעל-פה כמין שכורת אהבה, השיכורה מיין האהבה שהשקתה אותה התורה שבכתב. ניתן לבאר את הדברים בדרך זו: הדרישה החוקרת והאין-סופית של חכמי התורה אל מילות התורה שירשו היא בבחינת מעשה-אהבה במחשבה, בדיבור ובלב. כדרכו של מעשה-אהבה, המשתתפים בו יוצאים מתוכו אחרת מכפי שנכנסו אליו. האהבה העזה משנה את האוהב והנאהב, מתיכה אותם לרגע זה לזה, והם יוצאים מן החיבור אחרים מכפי שנכנסו; הם מתחדשים. במובן זה, עצם פעולת האהבה של דרישת התורה ובקשת עומקיה – פעולה המתוארת כנשיקה מתוקה של הפה הממלל דברי תורה – מחולל כביכול שינוי בתורה עצמה, היא כבר אינה אותו הדבר שהייתה לפני רגע ההתאחדות הזה. יינה של תורה שנמזג לכוס נפש לומדי התורה – התמתק והתעצם וכמו נולד מחדש במזיגה זו.

בהמשך הדברים מתאר הזוהר במתיקות נפלאה את מחלוקות החכמים בתורה שבעל-פה. מחלוקות אלו העשויות להישמע לפעמים לאוזן מרוחקת כנוקדניות וחסרות נשמה, נשמעות לאוזן מלאת האהבה של הזוהר כפולמוס חינוכי בין חברות הכלה (היא התורה שבעל-פה) סביב השאלה כיצד ראוי לקשט אותה ולהכינה לקראת מפגש עם חתנה – התורה שבכתב:

נ אַז הָיָא בְּמַחְלָקַת בֵּין נַעֲרוֹתֶיהָ, בְּבוֹאָהּ לְהִתְקַן עִמָּהּ, לְהִיטֵב כָּל קְשׁוּטִים לְגַבֵּי תוֹרָה שְׂבִכְתָּב... בָּאוֹת נַעֲרוֹתֶיהָ, קְרִיבוֹת אֵלֶיהָ כְּדִי לְהִתְקִין אוֹתָהּ, אֶת קְשׁוּטֶיהָ: זֶה אוֹמֵר לְהִתִּיר, וְזֶה אוֹמֵר לֵאסֹר – שְׂכָךְ הוּא קְשׁוּטָהּ שֶׁל הַכֹּלָה כְּאִשֶּׁר מְקַשְׁטִים אוֹתָהּ. זֶה אוֹמֵר, כְּאִשֶּׁר מְקַשְׁטִים: כִּי הוֹלֵךְ הַקְּשׁוּט הַזֶּה, וְזֶה אוֹמֵר: לֹא כֵךְ. זֶה אוֹמֵר: הַקְּשׁוּט שֶׁל הָרֹאשׁ כֵךְ, קְשׁוּט וּמִהֲדֵק, וְזֶה אוֹמֵר: הַכֹּפֶה שֶׁל הָרֹאשׁ מִתֵּר בְּצַד זֶה, וְקְשׁוּרָה וּמִהֲדֵק בְּצַד זֶה. זֶה אוֹמֵר: קְשׁוּט שֶׁל זֶהב זֶה, בְּבִגְד הַזֶּה, הוּא פֶסוּל לְהִיטֵב קְשׁוּט לְגַבֵּי זֶה. וְזֶה אוֹמֵר: כֵּשֶׁר וְרָאוּי הוּא לְהִרְאוֹת זֶה בְּזֶה, וְכָל אֵלּוּ הֵם תְּקוּנִים וְקְשׁוּטִים שֶׁל הַכֹּלָה.

א

רבי שמעון של הזוהר כמו נכנס לבית מדרשו של רבי עקיבא, מקשיב לכיתות החכמים המתנצחות בלהט סביב שאלות הלכתיות של אסור או מותר, כשר או פסול, וההתנצחות הזו נשמעת באוזניו כמו ויכוח לוהט וחינוכי בין חברות הכלה אם תכשיט מסוים ראוי לה ("כשר") או בלתי-ראוי ("פסול"); אם כדאי לקשור לראשה עדי מסוים ('לאסור' מלשון 'לקשור') או שמא לא כדאי לעשות זאת ויש 'להתיר' את אותו קישוט מראשה. והכלה, מה יחסה לויכוח הלוהט שבין חברותיה? היא כמו לא אכפת לה אם חברותיה יכריעו כך או כך, ואינה אלא מתענגת על עצם האכפתיות, על רצונן העז של החברות לקשט אותה ולהפוך אותה לכלה הכי יפה בעולם... או בלשון הזוהר:

"...וְעַם כָּל זֶה, בְּעוֹד הֵן מְשֻׁטוֹת, וַיֵּשׁ קִטְרוּגִים וּכְבוֹחִים בְּקִשּׁוֹת הָרְאוּי, הִיא מוֹסִיפָה חֵיל וְנוֹי
וְגִנִּים, וְנִתְקַנְתָּ בָּהֶם וַיִּשָּׁבֶת בְּכָבוֹד בֵּינֵיהֶן, וּמַחֲשִׁיבָה עֲצָמָה יוֹתֵר מִכִּפֵּי שְׁהִיָּתָה – מֵאָה
פְּעָמִים!"

כמה אהבת תורה נשפכת מהתיאור הנפלא הזה של הזוהר. כמה אהבה עמוקה אל אותה פעולה של לימוד התורה ושל חידוש בדברי תורה – פעולה שהייתה כה מוכרת לחכמי הזוהר, אשר כל מה שעשו היה לדרוש ולשוב ולדרוש, שוב ושוב ושוב, את פסוקי התורה; לגלגל אותם על לשונם בלכתם בדרך, ולמצוא בהם בכל שעה ושעה טעם חדש שכמו לא נטעם מעולם, ובו בזמן כמו תמיד היה שם ורק חיכה לאוהב הנאמן שיגלה אותו. רבי שמעון ניסח את אותה שניות נפלאה באוזנו של ההוא סבא שעלה מן המדבר (זוהר, ב, קפג, ב) בניסוח – "מלין חדתין עתיקין" ("דברים חדשים ישנים"). משוררת חדשה יותר שצעדה בעקבותיו שרה במזמור חדש: "שיר שהוא עתיק מדין ומתוק מדבש / שיר שהוא כבן אלפיים ובכל יום חדש"...

אורה שפירא

הַתְּעוֹרְרָתִי בְּכֹס מִים
נְטוּלַת רְצוּנוֹת מִתְבַּטֶּלֶת לִפְנֵי מִשְׁקָה-עֶלְמִיָּא
מְהַלֶּכֶת בְּתוֹכָהּ תֵּק פְּרִסָּאוֹת
וּבֹכָה גִּעְגּוּעַ עֵמֶק
הַמוֹשָׁךְ אוֹתִי מַעֲלָה מַעֲלָה מִטָּה מִטָּה,
עֲסוּי מְדִיק הַמוֹתֵחַ קְצוּוֹתֵי עַד גְּבוּל הָרְצוֹן.
נִחַלְקָתִי לְיָמִים רַבִּים
נִהְרֹת נִהְרֹת פְּרָצוּ מִמֶּנִּי
עָלוּ בִּי כְּלָהּבוֹת אֵשׁ
לַחֲכָתִי רְצוּנוֹתֵי כֶּלֶם
לַחֲשָׁתִי כְּלָבָה הַמָּטָה לַכְּבוֹת
אֵךְ רְצוֹנִי הַתְּעוֹרֵר
וְנָטַע עֲצָמוֹ בֵּינִי
לְבִין תִּקְרָה רְצוֹן הַמָּלָךְ.

'ויהי נועם ה' אלוקינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו'

בין אתערותא דלעליא לעבודת האדם

רחל רוזנבאום-לדרמן

חג השבועות, חג מתן תורה, הוא גם חג בו חוגגים את קציר החיטים על ידי הבאת קרבן שתי הלחם, המאפשר לאכול מן 'החדש', מן התבואה החדשה. בניגוד לקרבן העומר, המובא בחג הפסח מן השעורים שהם מאכל בהמה, ושנאפה כרקיק שאיננו חמץ, קרבן שתי הלחם מקורו מן החיטה שהיא מאכל אדם, והיא מובאת, בניגוד לרוב המכריע של המנחות - כחמץ-כ'שתי הלחם':

"עַד מִמָּחֶרֶת הַשַּׁבָּת הַשְּׁבִיעִית תִּסְפְּרוּ חֲמִשִּׁים יוֹם וְהִקְרַבְתֶּם מִנְחָה חֲדָשָׁה לַה' מִמּוֹשְׁבֵיכֶם תָּבִיאוּ לֶחֶם תְּנוּפָה שִׁתִּים, שְׁנֵי עֶשְׂרִים סֵלֹת תִּהְיֶינָה, חֲמִץ תֹּאפֶינָה בְּכוּרִים לַה'" [1].

הפער בין קרבן העומר וקרבן שתי הלחם, בין המצה המובאת ממאכל בהמה בחג הפסח ובתחילתה של ספירת העומר, ובין החמץ המובא ממאכל אדם בסופה של ספירת העומר, בקרישנדו של ימי הספירה, מעורר באופן טבעי שאלות על מהותם של הקרבנות הללו, על היחס ביניהם ועל מהותם של הימים הנמצאים בתווך. בפירושו של הרמב"ן לתורה על פרשת אמור, נדרש הרמב"ן לעניין זה, ומתאר כי מרבית הקרבנות, עיקר עבודתם היא עבודה דרך מידת הדין ועל כן המנחות הנלוות מייצגות כניעה לדבר ה' והעדר של התערבות בסדרי הטבע, התערבות הנרמזת בעשיית החמץ הדורש תהליך הכנה והמעלה את התוצרים של הטבע לדרגה נעלה יותר. על כן חמץ אינו קרב עם מרבית הקרבנות. לעומת זאת, בחג השבועות, קרבנו של היום מערב את מידת הדין ומידת הרחמים יחד ועל כן, תצורתו היא חמץ המגלם את היציאה מהדין הפשוט והכניעה המסומלת במצה אל הרחמים, המעריבים גם התערבות אנושית יוזמה ומעשה מצדו של האדם [2].

את הדינמיקה הזו, היחס שבין הכניעה לדבר ה' ובין היוזמה האנושית והעשיה מצדו של האדם בתוך מערכת הרצון האלוקי אפשר לראות גם בקריאה הפשוטה של הסיפור המקראי. יציאת מצרים, שלוותה בעשרת המכות ובניסים גלויים, לא דרשה כמעט בכלל התערבות אנושית (הגם שנצטוו על מספר מצוות קודם ליציאה - ביניהם מצוות קרבן הפסח ואיסור אכילת החמץ) ומתוארת בזוהר כתהליך שבמהותו מתבסס על הרצון האלהי ועל התערבותו הישירה - אתערותא דלעילא.

אם כן, נראה שימי הפסח, משקפים ימים של עבודת ענווה וכניעה לרצון האלהי, האדם למעשה מובל החוצה ממצרים, גופו נגאל אך נפשו ושכלו עוד דורשים עבודה של בירור והעמקה שכן בתודעתו הוא עוד שבוי בתודעת העבדות. תודעה זו משתקפת בתלונות העם כלפי משה על פי החירות- על שפת ים סוף כאשר המצרים והים סוגרים עליהם מכאן ומכאן:

ב

וַיֹּאמְרוּ, אֶל-מֹשֶׁה, הַמְבִּלִּי אִין-קְבָרִים בְּמִצְרַיִם, לְקַחְתָּנוּ לָמוֹת בַּמִּדְבָּר. מֶה-זֹּאת עָשִׂיתָ לָנוּ, לְהוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם. הֲלֹא-זֶה הַדָּבָר, אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ אֵלֶיךָ בְּמִצְרַיִם לֵאמֹר, חֲדַל מִמֶּנּוּ, וְנַעֲבֹדָה אֶת-מִצְרַיִם: כִּי טוֹב לָנוּ עֲבֹד אֶת-מִצְרַיִם, מִמֶּתְנֵנוּ בַּמִּדְבָּר[3].

משה, משיב להם כי ה' ילחם עבורם והם יראו בישועתו, אולם מיד לאחר מכן, הוא מצטווה: "מה תצק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו". כלומר נדרש צעד אנושי קטן, והיתר היה בבחינת ישועת ה'- "ויושע ה' ביום ההוא". חז"ל, מעצימים מעט יותר את היוזמה האנושית כאן ומתארים כי לא רק התקדמותם של בני ישראל הים היא שאיתחלה את הנס, אלא יוזמתו של נחשון בן עמינדב שנכנס למים עד עומק צווארו והביא לקריעת ים סוף[4].

לאחר ההתערבות אנושית הזו, יתר הנס היה בבחינת התערבות והשגחה אלוקית. עירוב היוזמות בין הרצון האנושי לאלוקי משתקף גם במיקומו של נס קריאת ים סוף בראשיתה של ספירת העומר. הספירה, כידוע מתחילה במוצאי החג הראשון של פסח, 'ממחרת השבת', כך שראשית הספירה ומהותה עוד יונקת ממהותו של החג, ונס קריאת ים סוף, שמרביתו בבחינת אתערותא דלעילא, יש בו גם מימד של אתערותא דלתתא, שכן הוא כבר חל בימים של ראשית הספירה- המשקפים את ההליך הדרגתי של פיתוח היוזמה האנושית המתבקשת לעבודת ה' דרך בירור של המידות השונות ותיקונן. ימי הספירה, הם ימים של עבודה פנימית, של תהליך הדרגתי של יציאה מתודעה של עבדות לתודעה של חירות פנימית דרך עבודה של איזון המידות האנושיות לקראת קבלת התורה. אם כן, מה טבעה של יוזמה זו וכיצד נראה שיאו של תהליך זה המגיע לסיומו בחג השבועות?

מתוך שאלה זו, אני רוצה להציע קריאה של הזוהר במדרש הנעלם על מגילת רות, המכוון לימים אלו ולעבודת החיים הנלמדת מהם. הזוהר במדרש הנעלם על רות פותח בתיאור אלגורי בו מסען של רות ונעמי משקף את מסעו הרוחני של כל אדם, מסע המתרחש בתפר שבין העולם הארצי והעולם העליון.

הדרשה הפותחת דנה במבנה הנפש האנושית- בחלקיה השונים ובבירור איכותם, הנלמדת דרך הדמויות מן המגילה המזוהות כל אחת עם חלק אחר בנפש:

נ

בא וראה, כל מה שברא הקדוש ברוך הוא בעולמו, לא ברא אלא לכבודו, שנאמר כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו. הקדוש ברוך הוא ברא אדם בעולם, ונתן בו את שמו יהוה. ה' - נפש. ו' - רוח. ה' - נקראת נשמה. י' - נשמה לנשמה. וקראם י"ה - אב ואם. ו"ה - בן ובת. הדגמא שברא רוח ונפש של קדשה, כך ברא רוח ונפש מצד השמאל. ובדגמא של אותו היין על שמריו, כך הוא הרוח והנפש השכלית על רוח ונפש הבהמית. ולמה נקראת בהמית? על שהיא מצד השמאל של סמאל ונחש, שהם זכר ונקבה. ועל כן אמר שלמה המלך בחכמתו מי יודע רוח בני האדם העלה היא למעלה ורוח הבהמה הירדת היא למטה לארץ. ולצד השמאל לא נתן הקדוש ברוך הוא את שמו, שנאמר אני ה' הוא שמי וכבודי לאחר לא אתן ותהלתי לפסילים. אני - רמז כמו ויסרתי אתכם אף אני. ה' - רמז למדת הרחמים. לאחר לא אתן - רמז לאל אחר, שנאמר לא תשתחוה לאל אחר, שהוא בצד השמאל. פתח רבי ואמר, בסוד של יהוה-י' נקרא בדגמא, י' זה אלימלך. ה' נקרא בדגמא, זו נעמי. ולמה נקראת שמה נעמי? שנאמר ויהי נעם ה' אלהינו עלינו וגו'. ו"ה דגמא, זו רות ובעלה. רות הפכה שמה לתור, שנאמר ותור וגזל יונתי בחגי הסלע בסתר המדרגה הראיני את מראיך השמיעני את קולך כי קולך ערב ומראיך נאוה. פתח ואמר, ומה זה ומעשה ידינו כוננה עלינו? זה המעשה שיעשה האדם. אם הם מעשים טובים - ישכן עליו הויה, ואם לא - יסתלק ממנו, שנאמר חכמות נשים בנתה ביתה ואולת בידיה תהרסנו. חכמות נשים - זו הנשמה והנפש. ואולת - זו נפש השמאלית שנקראת ערפה. [...]

ועל התקון הזה, נעמי - נשמה. אלימלך - נשמה לנשמה. מחלון - רוח השכלית. רות - נפש השכלית. כליון - רוח הבהמית. ועל זה אמר שלמה, ומי יודע רוח בני האדם העלה היא למעלה ורוח הבהמה הירדת היא למטה לארץ. רוח האדם - זה מחלון. רוח הבהמה - זה כליון, שהוא מצד השמאל. נפש הבהמית - זו ערפה, שהיא מקשת ערף, והיא מצד השמאל. ועל כן כליון לא נזכר שמו בישראל.

ע

ניתן לראות כאן כי כל אחד מחלקי הנפש, לצד תיאורו דרך הדמות המקראית, מזוהה גם עם אות אחת מתוך שם הויה- כך שאם אדם מתנהל בעולם כראוי, ומעשיו נאים, הוא זוכה להכיל בתוכו את כלל חלקי הנפש וכך לאחד בתוכו את שם הויה ולהנכיח אותו דרכו בעולם. במקביל לחלקי הנפש הללו- ישנה מערכת מקבילה מצד ה'סטרא אחרא', כאשר הדגש מושם בעיקר על שני החלקים הנמוכים במערכת הזו, המקבילים ל'רוח השכלית' ול'נפש השכלית' והם ה'רוח הבהמית' וה'נפש הבהמית'. ההקבלה המתוארת בין שתי הכוחות- השכלי והבהמי בתוך האדם מציירים תמונה של טיב המאבק המתחולל פנימה בנפש, כאשר כל כוח מנסה למשוך לכיוונו. החלקים השכליים הם אמנם כוח תחתון יותר ביחס ל'נשמה לנשמה' ול'נשמה', אך הם גם מהווים את נקודת החיבור לגוף הארצי, וכך, הם שיכריעו על הכיוון הרוחני שיתפוס האדם בהתנהלותו בעולם. הרוח והנפש השכלית, כך מתואר בהמשך, מעבר להיותם החוליה המקשרת בין הנשמה ו'נשמה לנשמה' אל הגוף, הם המעוררים את האדם באופן מעשי להתקדמות רוחנית:

נ

פָּתַח וְאָמַר נַפְשִׁי אֹיִתְךָ בְּלִילָה אֶף רוּחִי בְּקֶרְבִּי אֲשַׁחֲרֶךָ. נַפְשִׁי אֹיִתְךָ, שְׁנֵי קִשְׁרִים טוֹבִים נָתַן הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּאָדָם לְשִׁמְשׁ בְּעוֹלָם הַזֶּה, וְהֵם נַפֶּשׁ וְרוּחַ. הַנֶּפֶשׁ - לְקִיּוֹם הַגּוּף, בְּמַצּוֹת שִׁתְעוּרָיו מִמֶּנּוּ, וְהָרוּחַ - לְעוֹרֵר אוֹתוֹ בַּתּוֹרָה וּלְהַנְהִיגוֹ בְּעוֹלָם הַזֶּה. וְאִם זָכוּ, הַנֶּפֶשׁ בְּמַצּוֹת, וְהָרוּחַ לְהַתְקִים בַּתּוֹרָה, אֵז מוֹרִידִים עָלָיו גְּדֻלַּת יְתָרָה מִלְּמַעְלָה, כְּפִי דְרָכָיו. וּבִשְׁנֵים הֵלְלוּ הוֹלֵךְ הָאָדָם בְּעוֹלָם הַזֶּה לְשִׁמְשׁ בָּהֶם, שְׁאוֹתָהּ הַנֶּפֶשׁ לֹא מִתְקַיֶּמֶת בְּגוּף, אֲלֹא בַּהֲתַעֲוֹרוֹת שֶׁל הָרוּחַ שְׁשׂוּרָה עָלָיו. כְּשֶׁנִּכְנַס אָדָם לְשִׁמְשׁ וּלְעַבֵּד אֶת רַבּוֹנוֹ בְּשְׁנֵי אֱלֹו, מִתְעוֹרֶרֶת עָלָיו מִלְּמַעְלָה הַתְעוֹרוֹת קְדֻשָּׁה, וְשׂוּרָה עַל הָאָדָם, וּמְקִיפָה אוֹתוֹ מִכָּל הַצְדָּדִים. וּמִתְעוֹרֶרֶת בּוֹ בַּחֲכָמָה עֲלִיוֹנָה, לְזָכוֹת וּלְהִיּוֹת בְּהִיכַל הַמֶּלֶךְ. וְאוֹתָהּ הַהֲתַעֲוֹרוֹת שְׁשׂוּרָה עָלָיו הִיא מִמָּקוֹם עֲלִיוֹן. וְמָה שְׁמָהּ? נִשְׁמָה. וּמִמֶּנָּה תִּתְעוֹרֵר לְאָדָם תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים. וְהוּא כֹחַ עֲלִיוֹן, כֹּחַ הַתְּשׁוּבָה, הָאֵם לְרוּחַ, וְהָרוּחַ בֶּן לָהּ. וְעַל הַנִּשְׁמָה יֵשׁ לָהּ אוֹהֵב עֲלִיוֹן. וְמָה שְׁמוֹ? נִשְׁמָה לְנִשְׁמָה. וְהוּא נִקְרָא אָב לְרוּחַ. מִמֶּנּוּ תִּתְעוֹרֵר לְאָדָם יִרְאָה וְאַהֲבָה, תּוֹרָה וּמִצְוָה. וְהֵם מֵאָב וְאֵם בֶּן וּבַת. יו"ד אָב. ה"א אֵם. וַאֲ"ו בֶּן. ה"א בַת. וְזֶה יְהו"ה מֵלֵא. בְּדִגְמָא שֵׁישׁ רוּחַ וּנְפֶשׁ שֶׁל הַיָּמִין, שֶׁל יֵצֶר הַטוֹב, כֶּךָ יֵשׁ רוּחַ וּנְפֶשׁ שֶׁל הַשְּׂמָאל, שֶׁל יֵצֶר הָרָע. וְעַל זֶה אָמַר, רֵאָה נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת הַחַיִּים וְאֶת הַטוֹב וְאֶת הַמּוֹת וְאֶת הָרָע. וְעַל זֶה רֵאָה, אֶת הַחַיִּים וְאֶת הַטוֹב - שֶׁל הַקְּדֻשָּׁה. וְאֶת הַמּוֹת וְאֶת הָרָע - שֶׁל הַשְּׂמָאל, שֶׁל יֵצֶר הָרָע. וְעַל זֶה רֵמַז, וּמַעֲצֵי הַדַּעַת טוֹב וָרָע, מִן הַטוֹב אֲכָל, וּמִן הָרָע לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ. וְעַל הַה"א הָעֲלִיוֹנָה שֶׁהִיא הַנִּשְׁמָה הָאֵם, וְעַל ה"א הַתַּחְתּוֹנָה שֶׁהִיא הַבַּת, נִקְרָא הַפְּסוֹק הַזֶּה (משלי יד) חֲכָמוֹת נָשִׁים בְּנָתָהּ בֵּיתָהּ. וְאוֹלֵת בִּידֶיהָ תִּהְרָסֶנּוּ - זֶה הַנֶּפֶשׁ הַבְּהִמִית שֶׁל יֵצֶר הָרָע. בִּידֶיהָ תִּהְרָסֶנּוּ - הַגּוּף שֶׁל הַקְּדֹשׁ שֶׁנָּתַן לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְשִׁמְשׁ בְּעוֹלָם הַזֶּה, וְנִשְׁמָה לְהַעִיר לְשִׁמּוֹשׁ שְׁלִמְעָלָה.

ניתן לראות כאן כי הרוח- מעוררת לעיסוק בתורה והנפש- לעשיית מעשים טובים. על שתי החוליות הללו, יושבות שתי החוליות העליונות המשמשות כ'אב ואם'. הנשמה, האם, המזוהה גם עם נעמי, מעוררת את האדם לעבודת התשובה, ועל הנשמה הזו, יש 'אוהב עליון', בן זוגה, והוא המעורר את האדם באמצעות אהבה, לעבודה של יראה. אולם, יחסים אלו הם יחסים של תנאי וכמו שראינו בדרשה הראשונה[8], במידה ואדם אינו בוחר לדבוק בתורה ובמעשים טובים, פורחים ממנו החלקים הזכריים- הרוח וה'נשמה לנשמה', והוא נותר עם הנשמה והנפש בלבד, כלומר עם השאיפה למעשים טובים ועם עבודת התשובה, אך חלקים אלו אינם מקבלים איזון מהותי של יראה ואהבה מן הנשמה לנשמה ואיזון מעשי של תורה מהרוח, ועל כן המערכת הפנימית הרוחנית יוצאת מאיזון ולא שוכנת בה ההויה. אם כן, עולה מכאן שעבודת האדם בכדי להשלים את קומתו ולהשכין בתוכו את הנוכחות האלהית, היא עבודה של בירור ואיזון- של יראה ואהבה ועבודה של תשובה, והשרשתם באמצעות תורה ומצוות. עוד, נראה כי יש כאן יחס של היזון חוזר- המעשים הטובים הם תנאי להשראת חלקי הנפש העליונים באדם, ובאופן פרדוקסלי חלקים אלו הם גם המאפשרים לו לבסס ולהתמיד במעשיו הטובים.

במבט ממעוף הציפור על מהותו של חג השבועות ביחס לחג הפסח ולימי הספירה, ניכר לדעתי מדוע הזוהר על רות בוחר להתמקד במבנה הנפש וביחסה לגוף באופן זה. הזוהר מפתח את המפה הפנים-נפשית של האדם הפרטי על חלקיה ודן באריכות בחשיבות שבכינון ההמואסטזיס הפנימי של הבחינות הרוחניות שבו כתנאי להשלמת קומתו. חג השבועות כפי שצינתי בפתיחה, מסמל את השלמתו של התהליך המתחיל בימי חג הפסח. חג הפסח מסמל גאולה שיש בה התערבות אלוהית אדירה, והיא כל כולה בבחינת אתערותא דלעילא. אולם, גאולה זו ברמת האדם היא בעיקרה פיזית, יציאה מעבדות לחרות ומעבר משעבוד של מצרים לסטטוס של עבדי ה'. הן בסיפור המקראי והן בביאורים הרבים לו זכה, ניכר כי הגם שיצאו ממצרים, תודעת העבדות הושרשה בהם היטב, והיה צורך לערוך עבודה של בירור ואיזון, עבודה המסומלת והמתממשת בימי ספירת העומר. מעבר זה משתקף גם במעבר בין הקרבן המתחיל את התהליך הזה לבין הקרבן המובא בסיומו. קרבן העומר המובא ממחרת השבת, מיד לאחר החג הראשון של פסח מובא ממאכל בהמה ואפשר לומר שהוא מסמל את הבחינה הבהמית בנפש, את הצד הנמוך, הכמעט מובל שאין לו יוזמה עצמאית מצד עצמו והוא מושך לעולם הגשמי. צד זה זוכר את הקישואים במצרים ומעדיף את העבדות וקטנות הראש.

מנגד, עם סיומם של ימי הספירה, במהלך חג השבועות מובא קרבן שתי הלחם המובא מן החיטה, ממאכל האדם, והוא המסמל כדברי הרמב"ן התערבות אנושית חיובית בסדרי הטבע, אשר מחד מכירה בחלקו של הבורא ובכוחו על הטבע ועל התבואה, ומאידך מכירה בהכרח של היוזמה האנושית בעבודה הרוחנית של האדם. משכך, מובאים בחג זה הביכורים וכן קרבן שתי הלחם, בכדי לבסס באדם את התחושה שאמנם מעשיו משמעותיים ונוכחים בעולם, אך אלו גם שזורים בהשגחה אלהית אשר, באם ידבק בה, זו מצדה תשרה עליו ותזרום ותנכח דרכו, ומתוך תודעה זו יש לבוא למתן התורה. תפיסה זו, משתקפת לדעתי גם במדרש הנעלם על רות בו מתוארת הדינמיקה בין חלקי הנפש באופן דו סטרי, מצד אחד המעשים של האדם הם המזכים אותו בקבלת חלקי הנפש הגבוהים יותר ובהשראת שם הויה בתוכו, ובה בעת השראת שם הויה בתוכו מדריך אותו בביסוס העבודה הרוחנית שלו בעולם. אסיים בדבריו היפים של השפת אמת על קרבן שתי הלחם, המשקפים את השלמת התהליך המתחיל בחג הפסח, דרך ימי הספירה והמסתיים בחג השבועות :

וכן הוא המדה כי הקב"ה נתן חלק קדושה לבנ"י והמה צריכים להרחיב זאת הנקודה ואז זוכין להשפעה חדשה בכח התעוררות שלהם. וכן הוא הענין בימי הספירה כי בפסח יורד קדושה בכלל. ואח"כ בימים אלו כתיב וספרתם לכם לעצמכם הוא כח האדם. ואח"כ בשבועות מתחברין ב' הכוחות. וזה רמז תנופת שתי הלחם. וזהו שכתוב יהי נועם ה' הוא כח הבא מלמעלה. אח"כ כוננה עלינו הוא כח האדם. אח"כ ומעשה ידינו כוננהו הוא התחברות ב' הכוחות כנ"ל: [9]

מדבריו עולה כי חג השבועות מסמל את השלמת התהליך בין האתערותא דלתתא של חג הפסח, אשר בה קרבן העומר מסמל כניעה ופתיחות לרצון השם ללא יוזמה אנושית, ובין ימי הספירה בהם יש עמל של אתערותא דלתתא לדבוק בהויה, כאשר לבסוף, חג השבועות וקרבן שתי הלחם מסמלים את השילוב בין ההארה האלוהית, העמל האנושי והשילוב ביניהם בעבודת האדם ובהשלמת קומתו.

[1] ויקרא כג, יז.

[2] רמב"ן על התורה, כג, יז (פרשת אמור): חמץ תאפינה - צוה הכתוב שתריניה חמץ לפי שהם תודה לז' חקות קציר שמר לנו וקרבן תודה יבוא על לחם חמץ ואולי אמור החמץ מפני שירמזו אל מדת דין כי נקרא "חמץ" כאשר יקרא היין אשר יקנה חומץ יין וחומץ שכר והשולש נגזר מלשון מעול וחומץ כי נגזל מהם טעמו ולא יאכלו וכן כי יתחמץ לבני - יטעמו ויאבד טעמו ממנו ובעבור שהקרבנות לרצון לשם הנכבד לא יבואו מן הדברים אשר להם חיד החזקה לשנות הטבעיים וכן לא יבאו מן הדברים המתוקים לגמרי כגון הדבש רק מן הדברים המזווגים כאשר אמרו בבריאת העולם (ב"ר יב טו) שיתף מדת רחמים במדת הדין ובראו והנה בחג השבועות שהוא יום מתן תורה יביא הקרבן בדין תודה כי הוא יום תעצרת והמשיכיל יבין וזה סוד מה שאמרו רבותינו (ויק"ר ט ג) כל הקרבנות בטלין וקרבן תודה אינו בטל לעולם וכי כי בו מזה וחמץ כענין בעולם הבא. שמות יד, יא-יב.

[3] בבלי סוטה, לו ע"ב: "יהי בב מאיב אמר, כשעמדו ישראל על הים, היו שבטים מנצחים זה ע"ס זה. זה אמר: אני יורד תחילה לים וזה אמר: אני יורד תחילה לים. מתוך שהיו עומדים עומדין ונטיילין עצה אלו באלו קפץ נחשון בן עמינדב יורד לים תחילה".

[4] זוהר חדש, ע"ה ט"א. (תרגום מתוך אתר תורת אמת).

[5] זוהר חדש, ע"ה ט"ב. (תרגום מתוך אתר תורת אמת).

[6] זוהר חדש פ"ב, ט"ג.

[7] זוהר חדש, ע"ה ט"א: פתח ואמר, ומה ומעשה ידינו כוננה עלינו. דא עולבא דיעבר בר נש. אי אינון עולבין טבין, ישכון עליה הויה. ואי לא, יסתלק מינה. שנאמר חכמות נשים בנתה ביתה ואולת בידה תהרסנה. חכמות נשים: דא נשמתי ונפשתי. (תרגום). פתח ואמר, ומה ז' ומעשה ידינו כוננה עלינו ז' המעשה שיעשה האדם. אם הם מעשים טובים - ישכון עליו הויה, ואם לא - יסתלק ממנו, שנאמר חכמות נשים בנתה ביתה ואולת בידה תהרסנה. חכמות נשים - זו הנשמה והנפש.

[8] שפת אמת, פרשת אמור תרי"ב.

שרה שחק-ברי

כְּשֶׁעֵינֵי עֵינֵי רוֹת
אֲנִי רוֹאָה אוֹתִי לְבַד.
אֶחְרוֹנָה בְּקֶצֶה הַשָּׂדֶה
הַקָּצוּר
הָאֶסוּף
הַנְּטוּשׁ.

שְׂבִילַת אֶחָת בְּקֶצֶה הַשָּׂדֶה
מִבְּשִׁילָה מְלוּכָה.

מעייין ביטון

ובתורת השדה
דברות נהירין
צועה ברב פח
כל החי הזה המתפרץ
בסגל וצהב לימוני.

עיניך בשדה
הרואות?
יונקים כל העת
עשבים ומינים
פרחים עצים שיח שדה
מצטמח אל ראשי עננים
מתפרש משתרש אדמה רטבה
קרקעית בה מזון למחיה
שלחני האלוהים אליכם.

ובצהב הגולן המוריק
יש חטה יבשה
גרעינים נשאם
לבבי כעינים רבות
אלי קיץ יבש
שם נעצמת, נגנזת תורת השדה
ומתגלה תורת
עינות.

התורה שפתגלה פתוך הטראומה

קריאה חדשה ב"משל העלמה" של הסבא דמשפטים

נתנאל אסולין

את ספר שמות אפשר לחלק בכמה אופנים, אולם אני חושב שאם נחלק אותו לשניים, החלוקה הפשוטה ביותר תהיה בין החלק הסיפורי – הנראטיבי, לבין החלק שעיקרו בציווים שונים ואינו אלא הרחבה של מתן התורה בהר סיני. החלק הראשון, מגולל את סיפור יציאת מצרים, קריעת הים ומעט מהרפתקאות המדבר. בחלק הזה נבנה הנראטיב, לא סתם הציווי של חג הפסח הוא לספר, להוריש לבנינו ולבני בנינו את סיפור העל שבו אנו חיים.

חלקו השני של ספר שמות, שמתחיל במתן תורה וממשיך לפרשת משפטים ולפרשיות בניית המשכן, מתאפיין בלשון הציווי שדומיננטית בו. זהו ה"נומוס" – החוק. ואכן נראה על פניו שמתן תורה הוא הרגע שבו עם ישראל נהיה עם של חוק, של ציווי ומצווה, ולא רק עם של סיפור.

אולם, כאשר מתבוננים טיפה יותר לעומק רואים שגם בתוך עולם החוק והציווי, יש למעשה חלוקה מאוד ברורה, בין החלק הראשון של עשרת הדברות, שעוסק במצוות בין אדם למקום – שבת, אמונה באל אחד וכו', לבין החלק השני שבו יש מצוות שתכליתן הסדרת מערכות היחסים שבין אדם לחברו – וכאן הציווי המרכזי הוא "לא" – לא תרצח לא תגנוב וכו'.. גם הפרשות שבאות בהמשך, מתחלקות לפרשת משפטים, שבה יש חוק מאוד ברור במצוות שבין אדם לחברו. לבין פרשיות המשכן, שתכליתן היא להביא את השכינה לשרות בעולם.

הדבר בא לידי ביטוי כמובן גם בזוהר. אם ניקח את פרשת תרומה למשל, נראה שתמונת העולם שעולה מתוכה היא תמונה הרמונית ברובה. בזוהר לפרשת תרומה מופיע שוב ושוב הרעיון שהמשכן למטה הוא כנגד המשכן שלמעלה. שני המשכנים, שמכונים גם שני עולמות, הם סמלים לשתי הספירות הנקביות המרכזיות – בינה ומלכות. ומהזוהר של פרשת תרומה עולה תמונה אידיאלית, כזו שבה שני העולמות מכוונים זה כנגד זה ומהדהדים זה את זה. הזוהר רואה בבניית המשכן אופציה לחיבור שמיים וארץ, להתאמה והרמוניה בין העולם התחתון לעולם העליון. לא סתם בפרשת תרומה מופיעות דרשות מופלאות על השבת – משכן בזמן, התפילה – משכן באדם, ושיר השירים – קודש הקודשים של משכן הזוגיות.

בפרשת משפטים, התמונה כבר שונה מאוד. חטיבת "סבא דמשפטים", שמתפרשת על רוב דפי פרשת משפטים הזוהרית, מביאה את קולו של אותו סבא מופלא, שבתחילה אינו נראה אלא כחמר זקן וריק מתוכן. והסבא הזה, שמתגלה כדרשן מופלג וכמיסטיקן בעל שיעור קומה מרשים, מוסר לחברים את הידע שלו בדבר מסע הנשמה בעולם. התמונה שמצטיירת מדבריו של הסבא היא תמונה קשה מאוד. הוא מתחיל את מסעו מהפסוק "בת כהן כי תהיה לאיש זר", בת הכהן היא הנשמה - ביתו של הקב"ה, והיא ניתנת בזה העולם לאיש זר - הגוף, יצר הרע וכו'. דרשה אחרת של הסבא תראה את אותו מהלך גם בפסוק "וכי ימכור איש את ביתו לאמה.." גם כאן, הציור הוא של נשמה שנמכרת על ידי אביה ונשלחת לעולם של שיעבוד ועושק. הסבא חווה את העולם כעולם של עושק, הפסוק אודות "דמעת העשוקים" מתפרש אצלו כחווית החיים הכי תשתיתית ויסודית. הנשמה, מעצם היותה כלואה בכלא הגוף, מצויה רוב ימיה במקום דטרמיניסטי של עבדות ועושק. הדבר הזה גם מוליד תפיסה עמוקה יותר של עושק, לדידו של הסבא רבות מהנשמות מתגלגלות שוב ושוב לזה העולם ונזרקות שוב ושוב לכף הקלע שבין חיים ומוות.

תפיסתו של הסבא, שמצטייר כאדם שמתמודד גם עם ייסורים פנימיים גדולים, אינה עולה בקנה אחד עם התפיסה שמתגלה ברוב חלקי הזוהר וביתר שאת בפרשיות המשכן - תרומה תצווה וכו'. בעוד שפרשיות המשכן הזוהריות מציירות מציאות שקיימת בה אופציה ממשית לחוויה הרמונית של התאמה בין העולמות, הרי שהסבא מצייר דיסהרמוניה מובנית בין העולם העליון לבין זה התחתון.

במובן מסוים, עולם החוק היבש של פרשת משפטים - שמהווה חלק ממשי מחוקי התורה, מהווה אתגר גדול לתפיסה הזוהרית שמחפשת את התורה של עץ החיים ולא את זו של עץ הדעת טוב ורע. תורת האיסור והיתר, הטוב והרע, של פרשת משפטים מכריחה את הזוהר לרדת דווקא למחוזות שבהם ההרמוניה לא עובדת. במובן הזה הזוהר מאוד שונה מהתלמוד, שמקבל את חיותו הבסיסית ביותר מעולמה של שורת הדין. הזוהר רואה בעיסוק בפן המשפטי של התורה מעין עבדות, הדבר בא לידי ביטוי ב"רעיא מהימנא" המפורסם שדורש את המילים "בחומר ובלבנים" של עבדות מצרים, כביטוי לתורה של עבדות - קל וחומר וליבון הלכה.

וכאן, מופיע משל מופלא, שמבטא דווקא אהבה גדולה בין התורה ללומדיה. הסבא, אותו סבא שחווה את המציאות כעושק לנשמה, מצליח לחלץ מנפשו משל חד פעמי ומלא ברומנטיקה:

מָשַׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְאַהֻבָּה, שֶׁהִיא יָפָה בְּמַרְאֶה וְיָפָה בְּתֵאָר, וְהִיא טְמוּנָה בְּהִסְתָּר בְּתוֹךְ הַהֵיכָל שְׁלֵה, וַיֵּשׁ לָהּ אוֹהֵב יְחִידִי שֶׁלֹּא יוֹדְעִים עָלָיו בְּנֵי אָדָם, אֲלֵא שֶׁהוּא בִּנְסֻתָּר. אוֹתוֹ אוֹהֵב, מִתּוֹךְ הָאַהֲבָה שְׁאוֹהֵב אוֹתָהּ, עוֹבֵר עַל שְׁעַר בֵּיתָה תָּמִיד, מְרִים עֵינָיו לְכָל צַד. הִיא יוֹדַעַת שֶׁהִרִי הָאוֹהֵב סוֹכֵב שְׁעַר בֵּיתָה תָּמִיד.

מָה עוֹשֶׂה? פּוֹתַחַת פֶּתַח קָטָן בְּאוֹתוֹ הֵיכָל נִסְתָּר שֶׁהִיא שָׁם וּמַגֵּלָה אֶת פָּנֶיהָ לְאוֹהֲבָהּ, וּמִיד חוֹזֶרֶת וְנִתְכַּסִּית. כָּל אוֹתָם שֶׁהִיוּ אֲצֵל הָאוֹהֵב, לֹא רָאוּ וְלֹא הִסְתַּכְּלוּ, פָּרַט לְאוֹהֵב לְבָדּוֹ, וּמַעֲיֹ וּלְבֹ וּנְפִשׁוֹ הִלְכוּ אַחֲרֶיהָ. וַיּוֹדַע שֶׁמִּתּוֹךְ הָאַהֲבָה שֶׁהִיא אוֹהֶבֶת אוֹתוֹ, נִגְלִית אֵלָיו רֶגַע אֶחָד לְעוֹרֵר (אֵלָיו אַהֲבָה) אוֹתוֹ.

כִּךְ הוּא דָּבָר הַתּוֹרָה לֹא נִגְלָה אֲלֵא לְאוֹהֲבוֹ. יוֹדַעַת הַתּוֹרָה שְׁאוֹתוֹ חֲכָם לֵב סוֹכֵב שְׁעַר בֵּיתָה כָּל יוֹם. מָה הִיא עוֹשֶׂה? מַגֵּלָה פָּנֶיהָ אֵלָיו מִתּוֹךְ הַהֵיכָל, וְרוֹמֶזֶת לוֹ רֶמֶז, וּמִיד חוֹזֶרֶת לְמַקּוֹמָהּ וְנִסְתַּרְתָּ. כָּל אֵלּוּ שֶׁשָּׁם לֹא יוֹדְעִים וְלֹא מִסְתַּכְּלִים, אֲלֵא רַק הוּא בְּלִבּוֹ, וּמַעֲיֹ וּלְבֹ וּנְפִשׁוֹ הוֹלְכִים אַחֲרֶיהָ, וְעַל זֶה הַתּוֹרָה נִגְלִית וְנִכְסִית וְהוֹלֶכֶת בְּאַהֲבָה לְאַהֻבָּה לְעוֹרֵר עִמּוֹ אַהֲבָה.

בְּמַבֵּט רֵאשׁוֹן הַמִּשַׁל הַמוֹפְלֵא הַזֶּה נִרְאָה כְּרוֹמַנְטִי לַחֲלוּטִין, אוֹלָם מְבַט נוֹסֵף יִגְלֶה שֶׁהוּא גַם טְרַאגִי. זֹאת כִּיווֹן שֶׁהוּא מַזְהֶה אֶת הַתּוֹרָה כְּאִסּוּרָה בְּבֵית הָאִסּוּרִים. בְּדוּמָה לְנִשְׁמָה, שֶׁנִּמְכַּרֶת לְאִישׁ זָר לְעַבְדוּת, גַּם הַתּוֹרָה בִּירִידָתָה לְזֶה הָעוֹלָם נִשְׁלַחַת לְתוֹךְ כְּלוֹב שֶׁל זֶהָ. אֲנִי חוֹשֵׁב שֶׁהַכְּלוֹב הַזֶּה הוּא פֶּרֶשֶׁת מִשְׁפָּטִים, שֶׁנוֹבַעַת מִתּוֹךְ הַצּוֹרֵךְ לְתַת מַעֲנָה לְרֹבֵד הַנִּמּוֹךְ שֶׁל הַחַיִּים, לְשׁוֹר הַנֶּגַח, לַגִּנְבָּה, לְרוֹצַח וְכוּ'. בְּתַמוּנַת הָעוֹלָם שֶׁל הַסְּבָא, הוֹרֶדֶת הַתּוֹרָה לְעוֹלָם הִיא פְּעוּלָה קִשָּׁה, שֶׁכֵּן הַקִּב"ה שׁוֹלַח אֶת אוֹתָהּ חֲמֵדָה גְּנוּזָה שֶׁהִיטָה לְפָנָיו כִּךְ וְכך שְׁנִים לְעוֹלָם שִׁישׁ בּו שְׁנִיּוֹת, שִׁישׁ בּו עוֹשֵׁק וַיִּצְרִית מִתְּפַרְצָת.

לְאוֹר הַתְּמוּנָה הַקִּשָּׁה הַזֹּאת, מִזְמִין אוֹתָנוּ הַסְּבָא לְתַנוּעָה שֶׁל חִיזוֹר, אַחֲרֵי הַתּוֹרָה וְאַחֲרֵי הַנִּשְׁמָה. מִתּוֹךְ שֶׁאֵנוּ נִמְצָאִים בְּעוֹלָם שֶׁאֵין בּו גִּילּוֹי פָּנִים, וְנִשְׁמַת הַתּוֹרָה כְּמוֹ נִשְׁמַת כָּל אָדָם נִתּוּנָה בְּמַצּוּקָה וּבְעוֹשֵׁק, אֲנוּ מִתְּבַקְשִׁים לְתַנוּעָה שֶׁל רַחֲמִים, שֶׁל חִפּוּשׁ אַחֵר הַמַּעֲבֵר שֶׁבְּכָל דָּבָר, לְחַפֵּשׂ בְּכָל מִבְּצָר אֶת הָעֵלְמָה יִפֹּת הָעֵינָיִים שֶׁמַּצּוִּיָּה בּו, לְתַקְשֵׁר עִם הַזּוֹלָת מִתּוֹךְ מָקוֹם שֶׁל עֲנוּוָה וְאַהֲבָה, שֶׁל חִפּוּשׁ הַנִּקּוּדָה הַפְּנִימִית שׁוּדָאִי יִשְׁנָה שָׁם..

מסופר על הרב שג"ר, שבהיותו כרוך כולו תחבושות לאחר הפציעה הגדולה במלחמת יום כיפור, אמר שאם הקב"ה יסיר ממנו את התחבושות הוא יעמול כל חייו להסיר את התחבושות מעל התורה הפצועה. בדומה לסבא, שמתוך חווית החיים הטראומטית שלו מבקש לחדור לעומק החיים ועומק התורה, גם הרב שג"ר עמל להוליד תורה שמעבר לטראומה, במקום אחד התבטא כך: "אפשר שהטראומה תזכך את העמדה הדתית שלנו". התורה של הרב שג"ר היא תורה פוסט טראומטית שמבקשת לתת מענה למקומות השבורים של החיים, כך גם תורתו של הסבא.

אני חושב שגם אנחנו, בשנה וחצי האחרונות חווים את החיים קצת יותר כמו הסבא דמשפטים וקצת פחות כמו רשב"י של פרשת תרומה. אנו מזדמנים להוויית חיים שיש בה תחבושות ופצע. שיש בה עושק וקושי. האם גם אנחנו נזכה מתוך השבר הנורא "להחיות עם רב" ולהוליד תורה חדשה? אולי דווקא מתוך השבר והסתר הפנים יתגלה גם לנו הסוד של גילוי התורה מתוך כיסויה? האומנם נזכה גם אנחנו להיכנס מבעד לחומות המוצקות לעבר ההיכל הפנימי שבו מסתתרת העלמה היפה? ימים יגידו...

אילת שלו

בין אייר לִסיון

לחשתי לַצֶּמַח שֶהתְקַפַּל, וְנִסְדָּק, וְהִצְהִיב בְּתוֹכִי:
אוֹי לִי שְׂרָאִיתִיךָ בְּכָךְ.

וְאוֹלִי מוֹטָב הָיָה שְׁלֹא תוֹצִיא צִיץ, וְלֹא תִתְעַטֵּף
וְלֹא תִתְעַיֵף וְלֹא יִכְלוּ כּוֹחוֹתֶיךָ?
וְאָמַר לִי:

אַשְׁרִיךְ שְׂרָאִיתִנִי בְּכָךְ,
שָׂאֵם לֹא רָאִיתִנִי בְּכָךְ,
לֹא מִצָּאת בִּי כָךְ,

שֶׁהוֹצֵאתִי צִיּוֹצִים וּפְרָחִים וְשִׁמְחָתִי לֵב אֲנָשִׁים
וּמִשְׁכָּתִי חֲסָדִים מִן הָאֲדָמָה עַד שָׁמַיִם.
וְלֹא עוֹד אֶלָּא שְׁפָקַעַת שְׁבִתוֹךְ הָאֲדָמָה
אֵף הִיא גְּדֻלָּה.

וְאֵם בְּשָׁנָה זֹאת הוֹצֵאתִי תְּרִיסֵי פְּרָחִים
לְשָׁנָה הַבָּאָה אֶפְשָׁר וְאוֹצִיא עֲשָׂרִים וְאַרְבָּעָה.

וּבִנְסֹתֶר מִמֶּךָ אֵל תִּדְרָשִׁי.

להיות מלכות
"שושנת העמקים
שושנה - שמשנה גונה ומשתנה...
העמקים - שנא' ממעמקים קראתיך ה'..."
זוהר פר' בהר

רחל שיפמן

★

השתני

נועי ממקומך

מן הנוחות מן ההרגל מן האל-תזיזו-לי-את-הגבינה
השתני

שאם לא כן יפקע לבך

לא יעמד בתמורות המתמידות לקרות גם בלעדך.

נאחזות בשלך ואינך נעקרת

מטלטלת מצד לצד לופתת את היתד הנטועה
כמו עומדת בתוך מים סוערים מכים וחובטים

השתני

הרפי מן היתד

עלי על הגלים, רדי אתם מטה, השטפי בקצף הנשבר

היי קצף נשבר

מתפוגג עם הימים החולפים, עם העולם הזה

כמו לא היית לפני

כמו גל באימתו, בעוצמתו משברת מטביעה מטלטלה זורקת

מטיחה

ומתפוגגת

למיליוני בועיות פוקעות ושבות

אל האויר הגדול

אל החלל

המחיה

מנשים

לב העולם

*

לא תשתני

היי יתד

אחזה בלב הגלים אימתניים מתפוגגים לקצה
משתטחים אל החוף בכניעה

היי חוף

אוסף אליו הכנעה סופית בלתי נמנעת. קבלת הדין.

נצבת זקופה גאה אל מול השתנות המקרים

בין כפות רגליך חומקים גרגרי חול

ומיתר זוקף ראשך אל השמים

זו את.

מנצחת את המקרים.

כמו חוטי קווי ארד ורחב משרטטים על גלובוס

מחזיקים את הנפשות והימים

כורכים עולם

היי מכל לכל המקרים

שיוכלו לקרות ולא ילכו לאבוד

היי אמא

היי סבתא

היי אשה לאישך

גם ציפור מצאה בית

טל בן דוב

נ

רַבִּי אֶלְעָזָר פֶּתַח וְאָמַר, (תהלים פד) גַּם צִפּוֹר מִצְאָה בֵּית וּדְרוֹר קֵן לָהּ אֲשֶׁר שָׁתָה אֶפְרוּחֶיהָ אֶת מִזְבַּחוֹתֶיךָ וְגו'. גַּם צִפּוֹר מִצְאָה בֵּית, אֲלֵינוּ צִפְרֵי שְׁמַיָא, דְּמִנְהוֹן שְׁוִיין מְדוּרֵיהוֹן לְבָר, וּמִנְהוֹן שְׁוִיין מְדוּרֵיהוֹן בְּבֵיתָא, כְּגוֹן דְּרוֹר, דְּאֵיהּ עוֹפֵא דְשְׁוִי דְיוּרִיָּה בְּבֵיתָא דְכָל בַּר נֶשׁ, וְלֹא דְחִיל. אֲמַאי. בְּגִין דְּכָלָא קָרְאוּ לֵיהּ דְּרוֹר. מַאי דְּרוֹר. חִירוֹ, כְּמָה דְאֵת אָמַר, (ויקרא כה) וּקְרָאתֶם דְּרוֹר, וְתִרְגְּמוּ חִירוֹ. וְדָא אֵיהּ צִפּוֹר דְּרוֹר. דְּהָא מִיּוֹמָא דְעֵבִיד קֵנָא בְּבֵיתָא אֶפִיק בְּנִין, מְדוּרֵיהָ בְּבֵיתָא חֲמִשִּׁין יוֹמִין, וּלְבָתֵּר מִתְפָּרְשֵׁן אֲלֵינוּ מֵאֲלִין, וְדָא הוּא עוֹפֵא דְאֶקְרִי דְּרוֹר: חִירוֹ.

רַבִּי אֶלְעָזָר פֶּתַח וְאָמַר, (תהלים פד) גַּם צִפּוֹר מִצְאָה בֵּית וּדְרוֹר קֵן לָהּ אֲשֶׁר שָׁתָה אֶפְרוּחֶיהָ אֶת מִזְבַּחוֹתֶיךָ וְגו'. גַּם צִפּוֹר מִצְאָה בֵּית, אֲלֵינוּ צִפְרֵי שְׁמַיָּם שְׁמַיָּם מְדוּרֵיהֶם בְּחוּץ, וּמֵהֶם שְׁמַיָּם מְדוּרֵיהֶם בְּבֵית, כְּמוֹ הַדְּרוֹר, שֶׁהוּא עוֹף שֶׁעוֹשֶׂה דִירָתוֹ בְּבֵית שֶׁל כָּל אָדָם וְלֹא מִפְּחַד. מְדוּעָ? מִפְּנֵי שֶׁכָּלֶם קוֹרְאִים לוֹ דְּרוֹר. מֵהוּ דְּרוֹר? חֲרוּת, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כה) וּקְרָאתֶם דְּרוֹר, וְתִרְגְּמוּ חֲרוּת. וְזֶהוּ צִפּוֹר דְּרוֹר. שֶׁהֵרִי מִיּוֹם שֶׁעוֹשֶׂה קֵן בְּבֵית, מוֹצִיא בְּנִים, מְגוּרָיו בְּבֵית חֲמִשִּׁים יָמִים, וְלֹאֲחֲרֵיהֶם נִפְרָדִים אֲלֵינוּ מֵאֲלֵן, וְזֶהוּ עוֹף שֶׁנִּקְרָא דְּרוֹר - חֲרוּת. (זהר תצווה)

ע

שני סוגי ציפורים יש בעולם, אומר הזוהר הקדוש. ישנן ציפורים מרחפות בשמים ובונות קיניהן באוויר הפתוח בין צמרות העצים. וישנן ציפורים היורדות לארץ ובונות קיניהן בין בתי האדם - כמו ציפור הדרור. אך מדוע היא נקראת בשם דרור אם היא מוותרת על מרחבי שמים אינסופיים והולכת לסגור עצמה בין קירות אבן, בבתי אדם?

הציפורים הנשארות על צמרות העצים אינן בנות חורין, אומר הזוהר. ודווקא בציפור הדרור, שבאה מעולם החירות ושהחירות נקראת בשמה, יש את החופש ואת הביטחון לרדת מצמרת העץ אל הארץ, להיכנס בין קירות ולחיות בין בני האדם מבלי לפחד. ה' לה לא תירא, מה יעשה לה אדם. זוהי החירות של חג השבועות, שער החמישים, בו התורה הקדושה והשמיימית יורדת מההר לשכון בין בני אדם, בתוך גוילי עור וארונות עץ.

אך אילו ניתנה לי הרשות להוסיף על דברי הזוהר, הייתי מוסיף ואומר שציפור הדרור בוודאי כן מפחדת - וחירותה היא דווקא החירות לפחד. לפחד ולבחור, לפחד ולחיות, לבנות בית. לפחד ולהיזכר, לפחד ולא לפחד.

מילים במקום שיבולים / עליזה משה

שָׁדָה הַחֹטָה לֹא יִצְמַח שׁוֹב הַשָּׁנָה
נִקְטָף בְּטָרֵם עֵת.
בְּקִשְׁתִּי שְׂבוּלִים לְקִשְׁט אֶת שְׁבוּעוֹת
כֹּד, שְׂבוּלִים סָרֵט - וְאֵין.
קִצֵּת הַתְּבַלְבְּלוּ לָנוּ הַזְּמָנִים
פָּסַח וְשְׁבוּעוֹת בְּחִלּוּפִים
יוֹם הַשּׁוֹאָה יוֹם הַזְכָּרוֹן מְעַרְבָּבִים.
וּמָה בְּקִשְׁנוּ בְּסֵד הַכֹּל
כֹּד מֵלֵא שְׂבוּלִים בְּחוּט תְּקוּוֹת הַשָּׁנִי אֲסוּפִים.

מִתְבּוֹנֶנֶת בְּכֹד בְּבֹאֵר, וְאֵין בּוֹ מִים
אֲבָל מָה יֵשׁ בּוֹ ?
וְאוּלֵי נִחְלִיף אֶת הַחוּט הָאָדָם בְּלֶכֶן,
לֶכֶן עִם כָּל הַצְּבָעִים מְחַבְּקִים בְּתוֹכוֹ
בְּתַחֲרָה לְבָנָה
מִשְׁמַלֵּת כֻּלָּה וְפִיפִיָּה צוֹעֲדַת לַחֲפָתָה.
תַּחֲרָה שֶׁתַּעֲטֹף אֶת הַלֵּב הַזּוֹעֵק לְמַלִּים וְאַרְכָּה.
וְנִבְקֵשׁ מִהַמִּילִים, הַצְּבָעִים וְהַמְדַרְשִׁים לְהַתְנַעֵר מֵעֶפֶר וְאֲדָמָה
וּלְהַתְעוֹרֵר
וּלְרַחֵף בְּחֻלָּל מְקַדֵּשׁ בּוֹ נִשְׁמָעִים הַבְּרָקִים בְּסִינִי.

לְהַתְעַטֵּף בְּלֶכֶן הַמְקִשְׁט לְנִשְׁם וּלְחֵלֶם
חִלּוּמוֹת מְאִיזִמִּיר שִׁישָׂאוּ אֶת רִגְלֵינוּ וְרוּחֵנוּ שׁוֹב לְאַרְצֵי יִשְׂרָאֵל.
וְאֵלּוּ מְדַרְשִׁים יִדְרָשׁוּ פְּתִיחַת שַׁעֲרֵי שָׁמַיִם
וְאֵלּוּ מַלִּים יִסְדְּרוּ בְּמָקוֹם הַשְׂבוּלִים
וְאֵלּוּ אוֹתִיּוֹת יִרְקְדוּ בְּשִׁמְחָה בְּשִׁמְחַת תּוֹרָה
לְתַקֵּן אֶת שְׁבוּעַת הַבְּרִית וְהַחֲסֵד
לְהַצְמִיחַ חֹטָה
לְהִיּוֹת טַל וְאַחֲבָה.

בית התיאטרון

חיבור העוננים ברחו של הרב מנחם פרידמן (עד)

זוהר חי

ע"ש הרב מנחם חיים-סליס פרידמן